

Dubbelportret van de heren Van den Bergh

Carel Willink (Amsterdam 1900 – Amsterdam 1983)

Audax Textielmuseum
Tilburg

1954. Olieverf op doek, 195 x 175 cm. Met lijst 205 x 179,8 cm

Gesigneerd rechts onder *Willink '54*

Herkomst: kunsthandel Van Wisselingh & Co, Haarlem

Het Textielmuseum Tilburg heeft een zeer opmerkelijk schilderij kunnen verwerven. Het gaat om het *Dubbelportret van de heren Van den Bergh*, in 1954 vervaardigd door Carel Willink. Op dit grote doek zijn de directeurs – vader en zoon Ferdinand Adolf Leonard van den Bergh en Gijsbert Leonard van den Bergh – van het familiebedrijf Wollenstoffen- en Wollendeckenfabrieken AaBe uit Tilburg afgebeeld.

Zonder de genereuze subsidies van de Vereniging Rembrandt, de Mondriaan Stichting en het VSB fonds had het Textielmuseum deze aankoop niet kunnen realiseren. Voor het museum betekent het dat met deze aanwinst een topstuk is toegevoegd aan de verzameling beelddocumenten en realia die getuigen van het industriële textielverleden. In deze (deel)collectie is een aantal schilderijen van textielabrikanten opgenomen, voornamelijk vervaardigd door regionaal bekende kunstenaars.

Het hier besproken schilderij is niet alleen uniek in de collectie van het museum omdat het door een zeer bekende schilder is gemaakt. Het is ook uniek in Willink's oeuvre. Willink heeft meerdere portretten van fabrikanten gemaakt, maar dit schilderij is het enige dat gerelateerd is aan 'de textiel'.

DUBBELPORTRET

Dat de beide heren Van den Bergh zich sterk verbonden voelden met hun fabriek is, gezien de achtergrond van het schilderij, niet mis te verstaan. De vader zien we rechts op het doek, zittend in een leunstoel met zijn wandelstok. Links op het schilderij staat zijn zoon, een arm gebogen voor zijn lichaam, met in zijn hand een pen. Vooral de zoon kijkt strak voor zich uit. Om de mond van de vader ligt een wat omfloerste glimlach. Beide heren staren in de verte. Denken zij misschien aan de toekomst van hun bedrijf? De Aabe-fabrieken zijn door het venster achter de fabrikanten te zien. Slechts een deel van het grote complex wordt getoond, compleet met rokende schoorsteen. De rook voegt zich bij de wolken in de voor Willink zo typische dreigende onweerslucht. Virtuosoos weergegeven fluwelen gordijnen, zoals deze op het directiekantoor hingen, flankeren het geheel. Enkele paperassen liggen nonchalant op het houten kozijn. De kleuren van het schilderij zijn koel en ingetogen; de tonen donkerblauw, groen en bruin overheersen. Alles ademt een sfeer van voornaamheid en grootsheid.

Het schilderij werd in 1954 gemaakt naar aanleiding van de viering van het 25-jarig bestaan van de Aabe-fabrieken. Bovendien was dat het jaar waarin Adolf van den Bergh zijn 75ste verjaardag vierde. Om het portret door Willink te laten maken was geld ingezameld door de 1250 personeelsleden. Een dergelijk eerbetoon aan de fabrikanten was een gebruikelijk gebaar in die tijd. Naast het feit dat Carel Willink in Tilburg geen andere bekende personen heeft geschilderd, is dit ook het enige schilderij dat van fabrikanten in Tilburg is gemaakt waarbij op het doek ook het fabriekscapitaal is afgebeeld. De Aabe-fabrieken waren destijds de grootste werkgever in Tilburg en zij waren de grootste wollenstoffenfabriek van het land.

Het schilderij heeft tot het overlijden van Adolf van den Bergh in 1956 in zijn huis op het landgoed in Moergestel gehangen. Daarna kreeg het een plaats in de ontvangst-directiekamer van

Het Galgeven bij Tilburg

Carel Willink (1900-1983)

1955. Olieverf op doek, 68 x 105 cm

PARTICULIERE COLLECTIE

het bedrijf. In 1955 maakte het deel uit van de Willink-tentoonstelling in het Tilburgse Paleis-Raadhuis en drie jaar later van een soortgelijke tentoonstelling in Museum De Waag in Nijmegen. Toen Gijsbert van den Bergh in 1975 afscheid nam van de fabriek kreeg het een plek in zijn huis. Ook is het als bruikleen uitgeleend geweest aan de gemeente Tilburg. Bij de heropening van het Textielmuseum op de nieuwe lokatie aan de Goirkestraat voorjaar 1986 werd het opgenomen in de tentoonstelling 'Textielfabrieken in Tilburg' die tot begin 1990 werd gepresenteerd. Na de dood van Gijsbert van den Bergh in 2003 was de woning van zijn oudste zoon Gijs jr. de meest aangewezen plek voor het *Dubbelportret*. In 2005 besloot de familie het van de hand te doen. *Het is een prachtig schilderij, mijn grootvader en vader waren er heel trots op*, verklaart Gijs van den Bergh jr.. *Maar het is wel een nogal groot en streng schilderij. Niet iets om jaren achtereen in de woonkamer te hangen. Daarom besloten wij als kinderen het te verkopen.*² Dat het schilderij door het Textielmuseum is aangekocht, vindt hij, samen met zijn broer en twee zussen, fantastisch. En hij is ervan overtuigd dat zijn in 2003 overleden vader dit ook zeer zou hebben gewaardeerd.

PORTRETTEEN IN OPDRACHT DOOR CAREL WILLINK

Carel Willink legde zich vanaf 1941, naast zijn vrije werk, toe op het maken van schilderijen in opdracht. Het betrof portretten van mensen die een belangrijke maatschappelijke positie innamen zoals politici, kunstenaars, fabrikanten en industriëlen. Enkele voorbeelden van door hem in opdracht geportretteerden zijn: koningin Juliana, de schrijver Adriaan Roland Holst, de actrice Ank van der Moer en een dubbelportret van de fabrikanten J.W. van Beuningen en F.H. Fentener van Vlissingen. Voor de kunstenaar waren deze opdrachten een belangrijke bron van inkomsten.

Na een korte periode in zijn oeuvre die in het teken stond van het experimentele constructivisme was Willink overgestapt naar een magisch realistische schilder- en tekenstijl. Hij koos er voor 'reële objecten' te verbeelden zoals landschappen, sculpturen, gebouwen en personen. Door de combinatie van een uiterst nauwkeurige stofuitdrukking en de afbeelding van net niet gebruikelijke situaties ontstaat in veel gevallen een gevoel van vervreemding bij de beschouwer.

De in opdracht gemaakte portretten zijn veel minder onheilspellend van stemming dan zijn vrije werk. Toch blijven bij het *Dubbelportret van de heren Van den Bergh* de blikken van de mannen boeien, omdat ze niet te peilen zijn. Ook de aandacht voor de stofuitdrukking, en niet in de laatste plaats de dreigende lucht, maken het tot een typische Willink. In de biografie door Jouke Mulder zegt Carel Willink: *Mijn schilderijen druipen niet van gevoel. Zeker de portretten die ik in opdracht heb gemaakt komen bijna on-*

opgemerkt en automatisch uit de techniek tevoorschijn. Mijn schilderijen zijn de intellectuele emoties van een verstandelijk schilder...³

NOG TWEE WILLINKS

Naast het dubbelportret heeft Willink nog twee schilderijen voor de familie Van den Bergh gemaakt. Eveneens in 1954 een portret van Adolf van den Bergh dat bijna identiek is aan de afbeelding op het *Dubbelportret*. Ook hier zit hij op een zelfde stoel en is achter hem een deel van het fabriekscomplex gevisualiseerd. Alleen zijn blik is wat strenger van uitdrukking.⁴ Dit schilderij is in familiebezit geweest, maar niet meer te traceren.

In 1955 schilderde Willink voor Adolf van den Bergh nog een ander werk. Het is een schilderij van het Galgeven. Dit ven, met omliggend landgoed, gelegen tussen Tilburg en Moergestel, was in 1811 aangekocht door Frederik van den Bergh. Deze Frederik, een protestante reder afkomstig uit Dordrecht, verhuisde naar het katholieke zuiden om er bij het genoemde ven een windvolmolen aan te leggen. Deze stond ten dienste van de bloeiende Tilburgse wolnijverheid. Het was een succesvolle onderneming en betekende de start van de Van den Berghs en hun wollenstoffenfabrieken in Tilburg. Het mooie, in donkere kleuren en in een mysterieuze, ietwat beklemmende sfeer geschilderde doek van het ven bevindt zich nog in familiebezit.

AABE

In 1929 werden de Aabe-fabrieken opgericht. De naam Aabe is de samentrekking van de fonetisch gespelde initialen van Adolf van den Bergh. De onderneming ontstond uit de in de 19de eeuw in Tilburg gestichte en daar toen nog steeds gevestigde fabriek BEKA.

Adolf van den Bergh bouwde in 1929 een groot nieuw fabriekscomplex op een terrein bij de Tilburgse Piushaven en gaf dit de naam AaBe Wollenstoffen- en Wollendekenfabrieken. AaBe werd het meest bekend met de kleurige dekens van zuiver scheerwol, voorzien van fraaie dessins in jacquard-geweven blok- en streppatronen. Deze pasten goed in het moderne interieur zoals de Stichting Goed Wonen dat in de jaren '50 en '60 propageerde.

Het 25-jarig jubileum werd in 1954 in interne bedrijfskring gevierd. Volgens oudste zoon Gijs was Carel Willink zelf aanwezig toen het schilderij aan zijn grootvader werd overhandigd. Willink was echter geen huisvriend van de familie. Men zag elkaar zo nu en dan bij tentoonstellingen, maar verder reikte de relatie niet.

Dat de Van den Berghs van kunst hielden en dit ook graag openbaar maakten, kwam expliciet naar voren in 1961. In dat jaar werd het 150-jarig jubileum van de Van den Berghs en hun wollenstoffenfabrieken publiekelijk gevierd. De AaBe-fabrieken werden onderscheiden met het predikaat 'koninklijk'. Aan de gemeenschap van Tilburg werd door directeur Gijs van den Bergh een sculptuur van Marie Andriessen, getiteld *Muziek* en voorstellende de muze met een citer, aangeboden, dat een plaats kreeg op het plein voor de stadsschouwburg.

De nadruk op samenwerking, en de intentie om het personeel te laten genieten van kunst en sport waren kenmerkend voor de bedrijfsethiek. De muren van diverse zalen in de fabriek waren verfreesd met wandschilderingen. In de kantine waren dat bijvoorbeeld schilderijen van de Tilburgse kunstenaars Frans en Kees Mandos met fabels van Lafontaine. In de in 1957 nieuw gebouwde wasserij was een wandschildering van de glazenier/kunstschilder Jan Dijker aangebracht. Langs een glaswand in de hal werden regelmatig schilderijtentoonstellingen ingericht door de Nederlandse Kunststichting. Op diverse plekken in het bedrijf hingen grote klokken met daarop een detail van het logo van de fabriek en de spreuk *Samenwerking scheidt vreugde en brengt een product tot stand waar u trots op kan zijn*. Ter ontspanning voor het personeel beschikte het bedrijf over een gymnastieklokaal en een hobbyschool. Er waren sportverenigingen met een eigen sportterrein. Personeel en oud-medewerkers konden vissen in het ven de Buunder en hadden toegang tot het natuurgebied van het Galgeven.

AaBe was ook wat betreft bedrijfsorganisatie progressief. Vanaf 1952 bestond er statutair een winstregeling ten behoeve van het personeel. Toch kon ook dit bedrijf het tij van de teloorgang van de Nederlandse textielindustrie niet keren. In 1975 moest de heer Van den Bergh – 'meneer Gijs' voor zijn mensen – het bedrijf verlaten. Onder de naam AaBe Textiles startte in 1996 echter een sterk afgeslankt bedrijf door dat nu nog bestaat. Voor de Van den Berghs was al eerder – in 1975 – het doek gevallen, waarmee een einde kwam aan meer dan anderhalve eeuw actieve en innovatieve textielbedrijvigheid.

HETE HARTEN, KOELE KOPPEN

Het Dubbelportret is opgenomen in de permanente tentoonstelling in het Textielmuseum met als titel *Hete harten, koule koppen. Werken in de textiel vanaf 1860 tot 2004*. Het heeft een prominente plek op deze multimedia-tentoonstelling. Hier zijn verschillende verhalen van werkende mensen – arbeiders, arbeidsmigranten, chefs en directeuren in de textiel – te zien en te horen. Naast het schilderij zal een fabrieksklok van AaBe komen te hangen die het museum al eerder verwierf. De titel van deze in 2004 geopende tentoonstelling sluit aan bij het indrukwekkende schilderij van Carel Willink. De heren Van den Bergh zijn koel en zakelijk afgebeeld maar uit de overgeleverde verhalen weten we dat beiden warm van hart waren ♦

Hanneke Oosterhof

Hoofd Presentatie en Collectie, Textielmuseum

Noten

1. Zie voor een overzicht H.L.C. Jaffé, *Willink*, Amsterdam 1979 en L. Brons (eindred.), *Willinks kopstukken. Portretten door Carel Willink*, tent.cat. (Singer Museum Laren en Museum Van Bommel-Van Dam, Venlo), Amsterdam 1986.
2. Interview met G.W. van den Bergh door Hanneke Oosterhof 19 april 2006.
3. Jouke Mulder, *Willink's waarheid en het dagboek van Sylvia*, Baarn 1983, p. 90.
4. Het is afgebeeld in Jaffé 1979, p. 230.